

УДК 340.132.1

ПОНЯТТЯ І СТРУКТУРА МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ МОЛОДІ

CONCEPT AND STRUCTURE OF RESEARCH METHODOLOGY LEGAL CONSCIOUSNESS YOUTH

Єрмоленко Д.О.,

*доктор юридичних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи та допрофесійної підготовки
Класичного приватного університету*

У статті досліджуються поняття і структура методології дослідження правової свідомості молоді. Аналізуються сучасні наукові підходи до поняття і структури методології правової науки. Робиться висновок, що методологія дослідження правосвідомості молоді – це складна система методів, за допомогою яких здійснюється пізнання правової свідомості молоді. У структурному плані вона представлена двома основними блоками: теоретико-світоглядним та інструментальним.

Ключові слова: правова свідомість молоді, методологія, метод, структура методології.

В статье исследуются понятие и структура методологии исследования правового сознания молодежи. Анализируются современные научные подходы к понятию и структуре методологии правовой науки. Делается вывод, что методология исследования правосознания молодежи – это сложная система методов, при помощи которых осуществляется познание правового сознания молодежи. В структурном плане она представлена двумя основными блоками: теоретико-мировоззренческим и инструментальным.

Ключевые слова: правовое сознание молодежи, методология, метод, структура методологии.

The article deals with the concept and structure of the research methodology of legal consciousness of youth. Analyzes the modern scientific approaches to the concept and structure of legal science methodology. It is concluded that the methodology of the study of legal consciousness of youth – a complex system of methods by which the knowledge of legal consciousness of youth. In structural terms, it is represented by two main blocks: theoretical and instrumental.

Key words: legal consciousness of youth, methodology, technique, structure methodology.

Актуальність теми. Значення методології в дослідженні правосвідомості молоді важко переоцінити, адже без неї неможливо пізнати складну й суперечливу сутність указанного явища. Водночас методологія дослідження правосвідомості молоді, як і методологія правової науки загалом, може розглядатися неоднозначно, оскільки щодо самого поняття «методологія» немає єдності думок серед учених. Із цього приводу відомий дослідник методології М.В. Рац зазначає: «Серед інших особливостей методології є й така: ніхто не уповноважений виступати від її імені, бо кожен розуміє її по-своєму» [1]. У зв'язку з цим перш ніж вести мову про методологію дослідження правосвідомості молоді, необхідно сформулювати операційне визначення поняття методології загалом, а також установити специфіку правової методології.

Метою статті є дослідження поняття і структури методології дослідження правової свідомості молоді.

Виклад основного матеріалу. У довідково-енциклопедичній літературі поняття методології розглядається переважно як сукупність наукових методів дослідження або як учення про такі методи. Так, білоруський дослідник О.О. Гріцанов визначає методологію як «учення про способи організації й побудови теоретичної та практичної діяльності людини» [2, с. 420]. Академічний тлумачний словник української мови подає такі визначення методології: «1. Вчення про науковий метод пізнання й перетворення світу, його філософська, теоретична основа; 2. Сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання» [3].

Аналогічна тенденція спостерігається й у навчальній літературі. Так, у навчальному посібнику з філософії (за загальною редакцією С.П. Щерби) зазначається, що «методологія (від грецьк. *methodos* – шлях дослідження чи пізнання; *logos* – вчення) – це, по-перше, систематизована сукупність підходів, прийомів та процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети. По-друге, це галузь теоретичних знань, уявлень про сутність, форми, закони, порядок та умови застосування підходів, способів, методів, прийомів і процедур у процесі наукового пізнання та практичної діяльності» [4, с. 187]. Автори підручника «Теорія держави та права» В.В. Лазарєв і С.В. Липень тлумачать методологію як «сукупність принципів, прийомів, способів наукової діяльності, які застосовуються для здобуття істинних знань, що відображають об'єктивну реальність» [5, с. 17].

Проте такий підхід не відбиває повною мірою сутності методології. З одного боку, така позиція «об'єднує» методологію, а з іншого – призводить до ототожнення методології лише з науковими методами, що, на нашу думку, є неприпустимим. Однак існують й інші наукові підходи до сутності методології. Так, ще у 1969 р. А.І. Ракітов стверджував, що методологію треба «розглядати як самостійну науку» [6, с. 162]. У 1971 р. К.Д. Петряєв зазначав, що «методологія – це система істотних аспектів світогляду й теорії (або низка теорій), що визначають дослідницькі принципи науки» [7, с. 8]. У 1980 р. С.О. Лебедев підкреслював, що «методологічне знання існує у двох основних формах: у вигляді методологічних концепцій, теорій і у вигляді окремих методів, принципів, що безпосередньо входять до складу структури конкретно-наукових теорій. Отже, методологічне знання водночас знаходиться й поза приватно-науковим знанням, і всередині нього» [8, с. 87].

Цей час (початок 80-х рр. ХХ ст.) характеризується також і змінами в підходах до визначення методології правових досліджень. Так, в оригінальній монографії академіка Сербської академії наук Радомира Лукича «Методологія права» (1981 р.) методологія розширюється до практичної юридичної діяльності, на яку спрямовано відповідне правове дослідження [9, с. 24].

Тенденція до розширення поняття «методологія» спостерігається й на сьогодні. Зокрема, на думку відомого сучасного дослідника цього питання Д.А. Керімова, «методологія – явище інтегративне, що об'єднує в собі низку компонентів: світоглядні й фундаментальні загальнотеоретичні концепції, загальні філософські закони та категорії, загально- й приватно-наукові методи» [10, с. 46].

Саме перелік цих «компонентів» або, іншими словами, структура, склад методології правових досліджень є нині однією із найгостріших проблем, дискусії з приводу якої точаться вже не одне десятиліття. Найбільш усталеною є позиція про трьох-елементну ієрархічну структуру методології. Так, Т.М. Радько зазначає, що методологія правових досліджень включає «певні аспекти загальнофіло-

софського методу, загальнонаукових (системного, структурного, функціонального) та приватноправових методів (порівняльного правознавства, формально-юридичного тощо)» [11, с. 32]. Схожу точку зору висловлює В.М. Жуков, який вважає, що «оптимальною видається класифікація, згідно з якою методи діляться на філософські, загальнонаукові та приватно-наукові» [12, с. 212].

Однак таку позицію підтримують не всі автори. Так, на думку М.Й. Байтіна, методологія права складається із двох груп методів, серед яких: 1) загальні, що поширюються на багато наук і всі розділи й аспекти конкретної науки; 2) приватні, що використовуються для вивчення окремих наук або деяких підрозділів і аспектів конкретної науки [13, с. 22–28]. В.В. Оксамитний також недооцінює філософські методи, вважаючи, що «в наш час ідеологічний плюралізм у науці надає можливість уникнути однобічного тиску того чи іншого напрямку, концепції або вчення». Автор переконаний, що «юридична теорія може використовувати найрізноманітніші методи, які входять до арсеналу науки загалом», маючи на увазі при цьому лише «загальнонаукові» та «приватно-наукові» методи [14, с. 48–51].

Ще одна група авторів розширює розуміння методології правових явищ до чотирьох компонентів. Так, В.І. Червонюк виділяє такі чотири групи методів: 1) загальнофілософський метод, який використовується в усіх конкретних науках, на всіх стадіях наукового пізнання; 2) загальнонаукові методи пізнання, через які розкривається загальний філософський метод; 3) спеціальні методи, що розроблені конкретними науками та застосовуються у правознавстві; 4) приватноправові, або спеціально-юридичні методи, що використовуються на стадії пізнання юридичної практики [15, с. 42–44].

Дуже близькою до наведеної видається позиція В.М. Сінюкова, згідно з якою всі методологічні засоби, що використовуються юриспруденцією в процесі наукового дослідження, можна поділити на чотири групи: 1) філософські методи, в ролі яких виступають переважно відповідні категорії й моделі і які характеризуються загальною застосовністю не лише в усіх галузях наукового пізнання, а й на всіх етапах, стадіях наукового дослідження; 2) загальнонаукові методи, що застосовуються для будь-якого типу дослідження, не охоплюють усе наукове пізнання, а використовуються лише на його окремих етапах і стадіях; 3) приватно-наукові методи, які є результатом засвоєння теорією держави та права наукових досягнень технічних, природничих і суміжних суспільних наук; 4) власні методи правознавства [16, с. 12–16].

Проте й такий підхід до структури методології не можна вважати вичерпним. Крім того, спроби визначити структуру методології лише через класифікацію методів пізнання відомий дослідник методології П.Г. Щека слушно називає міркуванням «мимохідь про складні речі» [17].

Набагато більш змістовною та аргументованою видається позиція О.Д. Третьякової, яка називає такі «елементи побудови методології»: принципи пізнан-

ня, поняття й категорії, методи дослідження, світогляд дослідника та саме вчення про методи, засоби і їх реалізацію. Крім того, на думку дослідниці, до методології варто зарахувати способи правового впливу й взаємодії [18, с. 145]. При цьому важливо підкреслити, як справедливо стверджує Д.А. Керимов, що методологія є не «сукупністю», простим поєднанням усіх цих «елементів» і «компонентів», а їхнім «сплавом», «зведенням законів» наукового пізнання [10, с. 83].

Отже, ми пропонуємо взяти за основу підхід до структури методології, запропонований Д.А. Керимовим, який вважає, що методологія складається з двох блоків методологічних знань: *теоретико-світоглядних концепцій і системи методів пізнання різного рівня*.

Висновки. Отже, *методологія дослідження правосвідомості молоді* – це складна система методів (способів, шляхів досягнення певної мети), за допомогою яких здійснюється пізнання правової свідомості молоді. У структурному плані вона представлена двома основними групами (блоками, рівнями) методів (методологічних знань).

Теоретико-світоглядний блок (рівень) методологічних знань складається із сукупності таких загальних способів (шляхів) пізнання, змістовий вибір яких залежить від світоглядної позиції дослідника. Це насамперед *домінуючий світогляд*, що являє собою цілісну сукупність панівних для певної історичної епохи ціннісних настанов (переконань, ідей, принципів) пізнавальної й практичної діяльності людей і є історично зумовленим. У межах домінуючого світогляду формується й інший структурний компонент цього блоку методологічних знань – *стиль*

наукового мислення – притаманний для певного історичного часу (епохи, періоду, етапу) загальний тип мислення, який стійко виявляється в розвитку основних наукових напрямів цього часу й зумовлює певні уніфіковані уявлення в процесі пізнання. Конкретизованим виявом стилю наукового мислення є *наукова парадигма* – сукупність фундаментальних теоретичних настанов, узятих наукових співтовариством за зразок вирішення певних наукових завдань. Наукова парадигма розглядається як комплексна й суттєва для певного часу характеристика, зміст якої визначається існування певних домінуючих шкіл, теорій, концепцій. Природно, що в межах дослідження правосвідомості молоді наукова парадигма визначається насамперед тим чи іншим типом праворозуміння. Останнім структурним компонентом теоретико-світоглядного блоку є *наукові принципи пізнання* – найбільш загальні, вихідні світоглядні положення, що спрямовують суб'єкта пізнання на здобуття достовірних знань.

Інструментальний блок методологічних знань відрізняється від теоретико-світоглядного тим, що його структурна побудова складається з певної системи більш конкретних, «нейтральних» за своїм змістом методів, які в процесі дослідження виконують, умовно кажучи, функції «технічних» пізнавальних засобів-інструментів. Із наведених вище класифікацій цих методів більш ґрунтовним, на нашу думку, є їх поділ на такі групи: 1) загальнофілософські; 2) загальнонаукові; 3) спеціальні. Останню групу можна умовно поділити на дві підгрупи: а) спеціальні методи конкретної науки та її галузей (у нашому випадку юридичної науки) і б) спеціальні методи, запозичені з інших наук.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рац М.В. Методология: младшая сестра науки или ее мать? / М.В. Рац [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.metodolog.ru/00334/00334.html>.
2. Грицанов А.А. Методология. Новейший философский словарь / Грицанов А.А. – Минск : Изд. В.М. Скакун, 1998. – 896 с.
3. Методология // Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/metodologhija>.
4. Філософія : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / С.П. Щерба, В.К. Щедрін, О.А. Заглада ; за заг. ред. С.П. Щерби. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.
5. Лазарев В.В. Теория государства и права : [учеб. для вузов] / В.В. Лазарев, С.В. Липень. – М. : Юрайт, 2010. – 634 с.
6. Ракитов А.И. К вопросу о структуре исторического исследования / А.И. Ракитов // Философские проблемы исторической науки. – М., 1969. – С. 161–185.
7. Петряев К.Д. Вопросы методологии исторической науки / К.Д. Петряев. – К. : Вища шк., 1971. – 163 с.
8. Лебедев С.А. Роль индукции в процессе функционирования современного научного знания / С.А. Лебедев // Вопросы философии. – 1980. – № 6. – С. 79–88.
9. Лукич Р. Методология права / Р. Лукич. – М. : Прогресс, 1981. – 304 с.
10. Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) : [моногр.] / Д.А. Керимов. – 2-е изд. – М. : Аванта+, 2001. – 560 с.
11. Радько Т.Н. Теория государства и права : [учеб. для вузов] / Т.Н. Радько. – М., 2005. – 811 с.
12. Тарасов Н.Н. Методологические проблемы юридической науки : [моногр.] / Н.Н. Тарасов. – Екатеринбург, 2001. – 264 с.
13. Байтин М.И. Метод изучения теории государства и права / М.И. Байтин // Теория государства и права : [курс лекций] / под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. – М., 2007. – С. 22–28.
14. Оксамытный В.В. Теория государства и права : [учеб. для вузов] / В.В. Оксамытный. – М. : ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2004. – 563 с.
15. Червонюк В.И. Теория государства и права : [учеб.] / В.И. Червонюк. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 704 с.
16. Теория государства и права : [учеб.] / под ред. А.С. Мордовца, В.Н. Синюкова. – М. : ЦОКР МВД России, 2005. – 488 с.
17. Щека П.Г. Комментарий к Авторскому подходу А.М. и Д.А. Новиковых / П.Г. Щека [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.scheka.info/>.
18. Третьякова О.Д. Методология конвергенции права / О.Д. Третьякова // Вестник Владимирского юридического института. – 2009. – № 4 (13). – С. 143–150.